

Nätverket Svenska Kulturlandskap

Traditionellt åkerbruk – rågsådd

träff i Maglehem i Skåne - 29-30 september 2017

Minnesanteckningar

sandiga betesmarker väster om Maglehem

nyplöjd åkermark i det restaurerade området

Jenny Göransson ser till att marken jämnas ut inför sådd

Restaurering av sandmarker

Väster om Maglehem på Österlen breder landskapet ut sig i mjuka kullar, som en slags fortsättning av Brösarps backar, bara längre inåt land. Avsmältningen efter senaste istiden har lämnat massor av grus och sand efter sig. Resultatet är torra sandiga marker, här och där med inslag av kalk. Sedan långt tillbaka i historien har de lättbrukade jordarna varit åkermark, i olika lyckor, omväxlande med bete. Under 1800-talet ökade slitaget så mycket att sandflykt blev ett problem. Det ledde till att stora delar senare planterades med tall. I andra avsnitt bibehölls betesdriften.

I den här typen av öppna solbelysta gräsmarker på sandjord finner en mångfald växter, djur och svampar sitt livsrum. Idag, när de har blivit en bristvara i landskapet, har man tagit itu med restaureringar. I det här området har ett antal hektar slutavverkats och stängslats in. I några partier har därtill stubbarna brutits, och ett tunnland har dessutom plöjts för att brukas som åkermark. På så sätt har delar av den tidigare markanvändningen återupptagits.

Dvärgjordstjärna (*Gastrum schmidelii*)

Åkerbruket

Marken plöjs upprepade gånger med tallriksplog. Därefter sladdas marken och besås. Rågen sås ungefär 1–2 cm djupt, och ganska gles. Stråna blir starkare än om man sår tätt. Dessutom tuvar sig rågen och täcker marken, så det blir normalt inga stora ogräsproblem. Genom att man odlar förhållandevis sällan behövs inga omfattande gödselgivor.

Arbetshästar

Fler och fler områden sköts numera med arbetshästar, t.ex. Djurgården i Stockholm. Efterfrågan ökar hela tiden. Det finns flera fördelar, bl.a. undviker man jordpackning, som annars är ett allt mer allvarligt problem, särskilt på lite tyngre jordar. Riktigt styva lerjordar är dock för tungt för hästar. Ibland drar hästarna motordrivna redskap, förhoppningsvis eldrivna inom en snar framtid.

Lars-Göran Göransson och ardennerhingsten Mistral

traditionell råg

rågkorn

i såmaskinen med rågen

ett ganska tungt jobb, även för en ardennerhingst

Olika årsrytmer

- Vår-råg sås på vissa håll, om det är för blött att så om hösten. Skördas sent på säsongen.
- Midsommar-råg växer till gröna tuvor, som betas om hösten och skördas året därpå.
- Svedje-råg odlas på samma sätt som midsommar-råg. Den kräver frost för att gå i ax.
- Larmsså-råg sås vid larmsså, alltså 10 augusti. Rotar sig bättre och ger bättre skörd.
- Höstråg sås i slutet av september och skördas året därpå.
- Vinter-råg sås i november-december. Den har svarta kärnor.

Traditionell råg

Råg började odlas för ungefär 3 000 år sedan. Sannolikt började det med att rågen dök upp som ogräs i annan spannmålsodling. Odling av råg har traditionellt bedrivits i Ryssland, Polen och Norden, men inte i så många andra länder, dvs. inte alls så spritt i världen som odling av t.ex. vete.

I de vilda ursprungliga gräsen, och i hög utsträckning även i de äldre sorterna, finns viktiga egenskaper bevarade. Modern växtförädling har varit inriktad på korta strån och hög avkastning, och mindre på innehåll av näring, mineraler m.m.

Traditionell råg växer med mycket längre strån, ibland över två meter. I de finaste axen sitter 25 nivåer med fyra kärnor, alltså totalt 100 kärnor per ax.

Hotade åkerogräs

Traditionellt har åkerogräs varit avskydda. Några är giftiga, andra är illasmakande. De som har etablerat sig som ogräs har ofta frön som liknar grödan. Dessutom gror många vid lägre temperatur och därmed tidigare än grödan. De bidrar samtidigt till mångfalden av insekter, svampar m.m. och kan därför på sikt bidra till en hälsosam balans i rågodlingen.

Några är större och mer iögonfallande, t.ex. klätt och riddarsporre. Andra är mindre och mer diskreta. Idag har modern teknik lett till att ett antal ogräsarter har trängts tillbaka och befinner sig på gränsen till att helt försvinna ur landet, dvs. de är rödlistade. Därför finns numera t.o.m. ett särskilt nationellt åtgärdsprogram för att gynna dem.

Det finns egentligen ingen riktig gräns mellan vad som är värt att odla och vad som kan kallas ogräs. Ett exempel på det är den s.k. speltlostan (*Bromus grossus*). Den tillhör samma släkte som råglostan (*Bromus secalinus*), ett av de hotade åkerogräsen i Sverige. Sannolikt har speltlostan odlats men övergivits till förmån för andra mer högväxtande gräs. Den återfanns i sen tid i Schwarzwald i Tyskland.

Läs mer om utsädd av hotade åkerogräs [här](#).

Läs mer om traditionella spannmålssorter

Vill du veta mer rekommenderas Matti Leinos bok [Spannmål](#), utgiven av Nordiska museets förlag. Se även [föreningen Allkorn](#).

Jakob Sandberg från Fredriksdal museer och trädgårdar kryddar rågsådden med fler arter

kalvnos (*Misopates orontium*)

speltlostan (*Bromus grossus*)